

Gönderim Tarihi: 14.03.2016

Kabul Tarihi: 29.04.2016

ORTAÇAĞ AVRUPA DÜŞÜNCE TARİHİNDE GELENEKÇİLİK: ROBERT GROSETTESTE’NİN HEXAËMERON ADLI ESERİNDE TEOLOJİ, İLAHİ AYDINLANMA VE ÂLEMİN EZELİLİĞİ

Traditionalism in the History Of Medieval European Thought: Theology,
Divine Illumination and Eternity in Robert Grosseteste’s Hexaëmeron

Fatih DURGUN

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü,
fatih.durgun@medeniyet.edu.tr

Çalışmanın Türü: Derleme

Öz

13. yüzyıl Avrupa Düşünce Tarihi, düşünsel yenilenme ve canlanma gibi özellikleri düşünüldüğünde özgün bir konuma sahiptir. Bu yüzyılda, özellikle Aristoteles’in bilinmeyen eserlerinin Yunanca orijinallerinden çevirilerinin yapılması büyük bir düşünsel hareketlilik ve polemik literatürünün oluşmasına yol açtı. Bu gelişmeler, teolojik tartışmaları da tetikledi. Aristoteles’in bilimsel metodolojisini teolojiye uygulama ve akılla teoloji arasında bir uyum sağlama çabası, sistematik teolojinin niteliğine yönelik bir tartışmayı başlattı. Bu tartışmalarda, 13. Yüzyıl İngiltere’sinin önemli bir piskopos ve düşünürü olan Robert Grosseteste (1175-1253); teolojinin niteliği, ilahi aydınlanma ve âlemin ezeliği gibi dini konularda gelenekselci bir tutum benimsedi. Bu makalede, Grosseteste’nin bilimde yenilikçi metodolojiyle teolojide gelenekselci tutum arasında yaşadığı çelişkiler 13. yüzyıl düşünce tarihi bağlamında tartışılacak ve kendisinin düşünce sisteminin özgün karakteri vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ Avrupa Tarihi, Robert Grosseteste, Teoloji, İlahi Aydınlanma, Âlemin Ezeliği

Abstract

Thirteenth Century has a distinctive place in European Intellectual History with regard to intellectual renewal and revival. Particularly, the translation of Aristotle’s unknown works from their originals led to the formation of great intellectual activity and polemical literature. These developments also triggered theological debates. Application of Aristotelian scientific methodology to theology and attempts for harmonization between faith and reason encouraged a controversy on the nature of systematic theology. In these controversies, Robert Grosseteste (1175-1253), as a prominent scholar and bishop of the thirteenth-century England, adopted a traditionalist attitude to religious issues such as the nature of theology, divine illumination and eternity. In this article, we will display the dilemmas confronted by Grosseteste between innovative methodology in science and traditionalist approach of theology within the sense of thirteenth-century Intellectual History and underline distinctive aspects of his thought.

Keywords: *Medieval European History, Robert Grosseteste, Theology, Divine Illumination, Eternity*

I. 13.YÜZYIL AVRUPA DÜŞÜNCE TARİHİNİN GENEL ÇERÇEVESİ

13. yüzyıl, Avrupa tarihinde düşünsel canlanma ve yüzyıllardır geliştirilen bilgi birikiminin yeniden derlenip toparlanması yönleriyle özgün bir niteliğe sahiptir. Bu yüzyılda, Geç Antikite'nin önde gelen Hristiyan din bilimci ve filozofu Aziz Augustinus (354-430)'un eserlerinin ve onun derinden etkilenmiş olduğu Neo-Plâtoncu düşüncelerin hâkim olduğu Erken Ortaçağ'ın düşünce dünyasının sınırları kısmen de olsa aşılmaya başlanmıştı. Özellikle 12. yüzyıla kadar Avrupa'da eserlerinin büyük bir çoğunluğu bilinmeyen ve Latinceye çevrilmemiş olan Aristoteles'in yapıtları üzerine 13. yüzyıldan itibaren onlarca yorum kitabı yazılması düşünsel bir yenilenme sürecine girildiğini kesin bir biçimde ortaya koymaktadır.¹

Paris ve Oxford gibi Avrupa şehirlerinde seküler eğitim müesseseleri olan üniversitelerin düşünsel çekim merkezleri haline gelmeleriyle bir arada düşünüldüğünde, 13. yüzyıldaki büyük entelektüel hareketlilik daha açık bir şekilde anlaşılabilir. "12. yüzyıl Rönesans'ı" olarak adlandırılan ve Batı Avrupalı düşünürlerin kadim Eski Yunan ve Roma bilgi kaynaklarına dönüşleriyle, Rönesans olma niteliğini fazlasıyla hak eden düşünce tarihinin önemli bir dönemecinin devamı niteliğine sahip olması 13. yüzyılı, düşünce tarihi açısından filizlenmeye başlayan bir entelektüel çabanın kalıplaşmaya başlamış hali olarak değerlendirmeyi meşru kılar.²

Artık 6. yüzyıl düşünürü Boethius (480-524)'un Aristoteles'in eserleri üzerine yazdığı, Neo-Plâtoncu etkiler taşıyan yorumlar yeterli görülmemekteydi. İspanya'daki Endülüs kültürünün etkisiyle Aristoteles'in eserlerinin Arapçadan yapılan çevirilerinin okunması ve Müslüman düşünürlerin Aristoteles'in metinleri üzerine yapmış oldukları tartışmalar, yerini yavaşça Thomas Aquinas (Aquinalı Thomas/1225-1274) ve Robert Grosseteste (1175-1253) gibi 13. yüzyılın büyük düşünürlerinin şahıslarında,

¹ Bu görüş, modern düşünce tarihinde hâkim özelliğini her zaman korumuştur. Hem 12.yüzyıl hem de 13. yüzyılın Ortaçağ düşünce tarihinde dönüm noktası olduğu konusunda bir uzlaşıdan bahsedilebilir. GRANT, E. 2001: **God and Reason in the Middle Ages**, Cambridge University Press, 57, Cambridge. LUSCOMBE, D.1997: **Medieval Thought**, Oxford University Press, 74-116. Oxford.

² Ortaçağ üniversitelerinin düşünsel değişim ve yenilenmede, özellikle de doğal felsefe ve teolojideki rolleri için: GRANT, E. 1996: **The Foundations of Modern Science in the Middle Ages: Their Religious, Institutional and Intellectual Contexts**, Cambridge University Press, 172-193, Cambridge.

Avrupalıların kendi düşünsel gündemlerinde yer alan sorunlara kendilerince çözüm üretme çabalarına bırakmaktaydı. Bu yöndeki çözüm arayışları ve düşünsel canlılık, kaynaklar üzerine yoğun bir inceleme ve tartışma faaliyetine girilmesiyle kendini gösteriyordu. Kaynaklara Yunanca asıllarından ulaşmayı başarabilen 13. yüzyıl düşünürleri için metinleri asıl halleriyle görüp üzerlerine yorumlar yazmak, doğru yargı ve sonuçlara varmak için daha uygundu.

Aristoteles'in metinleri üzerine yapılan çalışmalar aracılığıyla düşünsel bir yenilenme sürecine girilmesinde Aristoteles'in, nesnelerin somut doğalarını ve tasvirlerini göstermeye dayalı bilimsel yönteminin 13. yüzyıldan itibaren, özellikle Paris gibi Ortaçağ teoloji eğitiminin merkezi sayılabilecek bir yerde, sistematik bir teolojinin kurulmasında oynadığı rol göz ardı edilemez. 13. yüzyıl düşünürleri için ön bir açıklama gerektirmeyen, varlığı kendi içinde kanıt olmaya yeterli temel inanç ilkelerini barındıran teolojiyle, Aristoteles'in doğadaki açık ilk nedenlerin, nesnelerin bilgisine ulaşmayı sağlayacak sonuçlara götüreceğini varsayan düşüncesi paralellikler arz etmekteydi.³ Ancak teolojiyle Aristotelesçi bilimsel yöntemi bir araya getirme çabası, teolojinin daha dünyevi bir platformda yorumlanmasına neden olabilirdi. Çünkü dünyevi ve bilimsel bir teoloji anlayışı, geleneksel ve yerleşik inançlarla tezat teşkil etme tehlikesini de taşıyordu.

Aristotelesçi yöntemin gerek bilimlere gerekse de teolojiye uygulanması, Ortaçağ düşünce tarihinde geniş bir tartışma literatürünün ortaya çıkmasına yol açmıştı. Genelde bilinen ve kabul edilen şekliyle dönemin teoloji eğitiminin merkezi konumundaki Fransa'da yoğunlaşan tartışmalar, bilimsel ve teolojik çalışmalar açısından periferide kalan İngiltere'de Robert Grosseteste'nin yazdıklarında kendini gösteriyordu. İngiliz düşünce tarihinde 13. yüzyıla damgasını vuran Robert Grosseteste, döneminin hem bilimsel hem de teolojik yönelimlerini ve çelişkilerini kendisinde barındırıyordu. Grosseteste, Oxford'da hocalık yapmış olan, sistematik teolojinin merkezi Paris ile bağlantısı her zaman sınırlı sayılabilecek bir yazardı. Avrupa'nın büyük eğitim merkezlerinde eğitim görmemiş olması ve temelde kendi kendini eğiten bir düşünür olmasının yanında, dönemin pek çok düşünürünün aksine oldukça mütevazı ailevi kökenlere sahipti. Bir din adamı ve düşünür olarak hem bilimler hem de teoloji konusunda ürünler ortaya koymuştu.

Geç Ortaçağ'dan beri yapıtları ilgi odağı olan Grosseteste, ölümünün

³ GINTHER, J.R. 2009: **The Westminster Handbook to Medieval Theology**, Westminster John Knox Press, 15-16, Louisville.

hemen akabinde farklı biçimlerde yorumlanmaya başlanmıştır. Özellikle Kurumsal Kilise'deki yozlaşmayı dile getirmesi dolayısıyla 14-15. Yüzyıl İngiliz dini sapkınlık hareketi (Lollardy) mensuplarınca övülen Grosseteste, geleneksel Hristiyan düşüncesinden kopuş niteliğinde metinler kaleme almaması nedeniyle de 13. yüzyıl Avrupa düşünce tarihinde ana akımın temsilcisi olarak görülmüştür.⁴ Aslında Grosseteste'nin Ortaçağ düşünce tarihindeki yerini doğru bir biçimde tanımlayabilmek için onun hem Aristoteles'in hem de Müslüman Arap düşünürlerin etkisiyle bilimsel bir metodolojiye sahip olduğunu, ayrıca Aziz Basil ve Aziz Augustinus gibi erken dönem Hristiyan düşünürlerin etkisi altında gelenekselci bir din anlayışına sahip olduğunu da söylemek gerekir.

Bütün bu yorumlar bir yana, Grosseteste üzerine kalem oynatan bütün modern bilim adamları onun, yazdığı bilimsel ve teolojik eserlerle ve Yunancadan yaptığı çevirilerle Batı düşünce geleneğine büyük katkısı olduğunu kabul etmektedirler. 13. yüzyıl düşünce tarihi ve Grosseteste'nin buradaki konumuna ilişkin sunduğumuz bu genel çerçeveyi en iyi ortaya koyabilecek ve Grosseteste'nin döneminin düşünürü olarak ne tür düşünsel, teolojik kaygı ve ilgilerden hareket ettiğini anlamamızı sağlayacak eserlerinden biri, dünyanın yaratılışıyla ilgili teolojik çalışması *Hexaëmeron*'dur. Makalenin ilerleyen bölümlerinde, Robert Grosseteste'nin düşünce adamı olarak kim olduğu, ifade ettiği anlam ve önem tartışılacak; dünyanın 6 günde yaratılması, melekler ve göklerin oluşumuna kadar birçok konuyu içeren *Hexaëmeron*'un 13. yüzyıl düşünce tarihindeki teolojinin tanımı, ilahi-zihinsel aydınlanma ve "âlemin ezeliliği" gibi kapsayıcı tartışmaları etrafında Avrupa düşünce tarihindeki yeri irdelenecektir.

II. YERLİ BİR İNGİLİZ DÜŞÜNÜR OLARAK GROSSETESTE

Robert Grosseteste (1175-1253)'nin gençlik yılları hakkında, özellikle de onun 1235 yılında Lincoln Piskoposu olarak göreve başlamasından önceki hayatına ilişkin bilgiler oldukça kısıtlıdır. Bu gayet doğaldır. Çünkü İngiltere taşrasından gelen bir düşünür olarak (Suffolk bölgesinde küçük bir köy olan Stowe'da dünyaya gelmiştir.) ancak dönemin fikir hayatında etkili bir isim haline gelmesinden sonra Grosseteste hakkında daha detaylı bilgilerle karşılaşmak mümkün hale gelmiştir.⁵ Teolog ve

⁴ Grosseteste ve İngiliz dinsel sapkınları olan *Lollards* arasındaki ilişki ve tarihsel süreçteki alımlanması konusunda McEVOY, J. 2000: **Robert Grosseteste**, Oxford University Press, 62-75 Oxford. SOUTHERN, R.W.: 1992. **Robert Grosseteste: The Growth of an English Mind in Medieval Europe**, Oxford University Press, 2nd Edition, 307-309, Oxford.

⁵ McEVOY, J. 2000: 19. Grosseteste'nin hayatı hakkında birincil kaynak niteliğine

Lincoln Piskoposu olarak önemli bir kariyere sahip olan Grosseteste'nin dönemin entelektüellerinin büyük çoğunluğunun aksine Skolâstik eğitimin merkezlerinden Paris yerine İngiltere'de düşünsel faaliyetlerini sürdürmüş olması, toplumun alt kesimlerinden gelmesi gibi faktörler onu yerli bir İngiliz düşünürü olarak farklı bir konumda değerlendirmeyi gerekli kılar.⁶

1225 yılından itibaren Oxford Üniversitesi'nde ders veren Grosseteste, zaman içinde, 1224 yılından itibaren İngiltere'ye gelip yerleşmeye başlayan, Geç Ortaçağ döneminin önemli bir dini akımı olan Fransiken tarikatının mensuplarıyla yakınlaşmaya başlamıştır. Fransiken tarikatına hiçbir zaman girmemiş olsa da dinin öte dünyayı gözeterek yaşanması gerektiğine ilişkin öğretilerini ve dini idealizmlerini benimsemiştir. Grosseteste için insanın "kaçınılmaz olarak öleceğini ve ölümünü erteleyemeyeceğini düşünmesi gerekir." İnsan Tanrı istemediği sürece hayatını uzatamayacağına göre, göz önünde bulundurması gereken şey, elinde maddi olarak bulunanlardan Tanrı aşkına bağışlamadığı sürece hiçbir şeyi öte dünyaya götüremeyeceğidir.⁷ Fransiken tarikatının, kişinin kurtuluşunu dünya nimetlerinden ve lüksten kaçınmakta gören ve hâkim Hristiyanlık anlayışından kopuş göstermemekle beraber, dönemin kilise yapısını bu temelde eleştiren düşüncelerinin yanında Hristiyanlık dinine inananların tanrısal gerçekliği kavrama yolunda daha iyi bir eğitimden geçirilmesi gerektiği görüşü Grosseteste'nin hem bilimler hem de teolojiyle yakından ilgilenmesinde etkili olmuştur. Bu durumla uyumlu olarak, 1235 senesinde üstlendiği ve 1253'te ölümüne dek sürdürdüğü Lincoln

sahip bilgileri Grosseteste'nin çağdaşı sayılabilecek İngiliz kronik yazarı ve keşiş Matthew Paris (1200-1259)'in eserinin muhtelif yerlerinde görmekteyiz. PARIS, M. 1872-83: **Monachi Sancti Albani, Chronica Majora**, 7 vol, ed, Luard, H.R.; Longman, London.

⁶ Grosseteste'nin Ortaçağ skolâstik eğitiminin merkezi Paris'te eğitim alıp almadığı halen tartışma konusudur. Grosseteste'nin entelektüel biyografisini kaleme alan İngiliz tarihçiliğinin büyük isimlerinden Richard W. Southern, Grosseteste'yi eğitiminin tamamını İngiltere'de almış olan yerli bir İngiliz düşünürü olarak takdim eder. SOUTHERN, R.W. 1992: 63-82. Bu düşünce kimi zaman şüpheyile karşılanmış olsa da, Grosseteste'nin Paris'te eğitim aldığına dair herhangi bir ciddi belgenin olmayışı düşünce tarihçilerini Southern'in düşüncesini kabul etmeye zorlar. Fakat Paris'te eğitim almamış olsa da Paris'teki düşünürlerle iletişimini koparmamış, Paris'e dini ve düşünsel nedenlerle ziyaretlerde bulunmuştur.

⁷ "You shall meditate that you will die inevitably; that you cannot put off your death; that you cannot prolong your life against the will of God; that of what you own you can take nothing with you, unless what for God's sake you gave away." GOERING, J. and MANTELLO, F.A. 1985: "**The Meditations of Robert Grosseteste**", The Journal of Theological Studies, S: 36:1, s.118-128, 127, Oxford.

Piskoposluğu görevinin yanı sıra Fransiskanların eğitimiyle ilgilenmeyi hiçbir zaman bırakmamıştır. Grosseteste'nin Fransiskan tarikatı mensuplarını eğitmedeki başarısı, 13. yüzyıl Fransiskan kronik yazarı Thomas Eccleston tarafından da belirtilmiştir. Kronik yazarına göre Robert Grosseteste, Oxford'daki Fransiskan Manastırı'nda ders vermeye başladıktan sonra, Fransiskan öğrenciler, onun gözetiminde "hem dini vaazlarda hem de dini meselelerdeki hitabetin ince ahlaki yönlerinde büyük aşamalar kaydetmişlerdir."⁸

Grosseteste'nin entelektüel ilgileri, fizik ve matematik gibi bilimlerin değişik dallarından teolojinin detaylı problemlerine kadar birçok alanı kapsamaktadır. Eserlerini, Latince ve İngiltere'de Norman İstilasası ile birlikte 1066 yılından sonra yaygın olarak kullanılan Ortaçağ Anglo-Norman Fransızcasında kaleme alan Grosseteste, Batı düşünce geleneğinde modern bilimsel yöntemin kapılarını açacak olan araştırma metodolojisi ile döneminin düşünürlerinden ayrılmaktadır. İlmi çalışmaların olmazsa olmaz koşulu olan nesnelerin doğalarına ilişkin detaylı analiz, mantıksal bir silsile izleyerek aklın yasalarının kullanılması temelinde gözlem ve deneye dayalı inceleme yoluyla doğal dünyanın araştırılması gibi Rönesans sonrası Avrupa düşüncesiyle ilişkilendirilen metodolojik eğilimleri Grosseteste'nin eserlerinde bulmak mümkündür.⁹

Grosseteste'nin bilimsel denilebilecek yapıtları, Ortaçağ düşüncesinde kendisinin öncülük ettiği değişimi yansıtır niteliktedir. Fiziksel ve matematiksel bir yöntemle yeryüzündeki nesneleri açıklama çabası onu, Oxford'da hocalık yaptığı dönemlerde *De Irade* (Gökkuşağı Üzerine), kuyruklu yıldızlar ve güneş/ay tutulmaları konularını incelediği *De Sphaera* (Küreler) gibi eserleri yazmaya yönlendirmiştir. Ortaçağ düşünürlerinin birçoğunun bilmediği Yunancaya hâkim olan Grosseteste, Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* isimli eserini Latince 'ye çevirmiş ve yine Aristoteles'in *Fizik* ve *Posterior Analitik* gibi eserleri üzerine yorum kitapları yazmıştır.

⁸ "Sub Quo inaestimabiliter infra breve tempus tam in quaestionibus quam praedicationi congruis subtilibus moralitatibus profecerunt." ECCLESTON, T. 1951: **De Adventu Fratrum Minorum in Angliam**, ed., Little A.D., Manchester University Press, 48, Manchester.

⁹ Bu Grosseteste üzerine yazan hemen hemen bütün bilim adamlarının ortak kanısıdır. Bu konuda aşırı denilebilecek yorumu Grosseteste'nin hocalık yaptığı dönemde Oxford'un modern bilimin doğuşuna yol açan metodolojik devrimin merkezi olduğunu söyleyen bilim tarihçisi Alistair Cameron Crombie yapmıştır. CROMBIE, A.C.1953: **Robert Grosseteste and the Origins of Experimental Science, 1100-1700**, Oxford University Press, 14, Oxford.

Bütün bu yönleriyle hem kendi dönemi hem de sonraki düşünür kuşakları için büyük bir etki bıraktığı söylenebilir.¹⁰

III. HEXAËMERON'DA TEOLOJİ PROBLEMİ

Grosseteste'nin eserleri, yukarıda vurgulandığı üzere, temelde bilimsel sorunlar ve teolojik meseleler olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Ancak, ortaçağ düşünürleri için bilimsel ve teolojik olan arasında kesin bir ayırmadan söz etmek zordur. Her biri günlük hayatta din adamı olarak görevler edinen Ortaçağ düşünürlerinin dini bakış açısından bağımsız metinler ortaya koyabilmeleri mümkün görünmemektedir. Bu veri çerçevesinde, Grosseteste'nin yapıtlarındaki içeriksel değişime ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir. Özellikle, 1225 yılında din adamı olarak görev yapmaya başlamasıyla birlikte, yapıtlarında bilimsel konulardan teolojik konulara geçiş daha açık bir biçimde görülebilir. Ancak, fizik ya da matematik gibi konulardan dünyanın yaratılışı gibi problemlere doğru geçiş, Grosseteste'nin bilimsel meseleleri göz ardı ettiği anlamına gelmez. Bilim, dünyaya ilişkin ve yalnızca inançla temellendirilebilecek teolojik açıklamayı desteklediği sürece yararlı kabul edilebilir.

Grosseteste'nin bundan sonraki yıllarını Yüksek Ortaçağ'ın sistematik teoloji perspektifinden ince elenip sık dokunmuş eserler yazmaya adanmasının oldukça geçerli bir nedeni vardır. 13. yüzyılda akılla uyumlu bir teoloji ortaya koyma çabası güden düşünürler, aşağıda tartışılacağı üzere, Aristoteles'in savunduğu "âlemin ezeliliği" ve bütün bir Ortaçağ düşüncesinin temel konularından biri olan teolojinin niteliği gibi problemleri aşmada güçlüklerle karşılaşmaktaydılar. Grosseteste de, zamanının bir düşünürü olarak bu konulardan kendini soyutlayamazdı. Sistematik teolojinin vazgeçilmez kaynağı kuşkusuz kutsal metinlerdi. Eski ve Yeni Ahit üzerine yorum yazma geleneği, 13. yüzyıla gelindiğinde hem dilbilimsel hem de bağlamsal olarak modern teoloji çalışmalarına ilham verecek kadar gelişmiş düzeydeydi. Grosseteste'nin *Hexaëmeron* başlıklı eseri bu çerçevede anlamlı ve önemli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelime olarak Yunanca 6 sayısından türetilen ve Eski Ahit'teki dünyanın 6 günde yaratılması hikâyesine dayanan *Hexaëmeron*, Ortaçağ Hristiyan düşünürlerince geleneksel olarak başvurulmuş bir anlatı türüdür (genre). Daha önce Aziz Basil (330-379) ve Aziz Augustinus gibi Hristiyan teolojisinin önemli isimleri tarafından kaleme alınan bu türdeki eserler, Ortaçağ boyunca

¹⁰ Grosseteste'nin yazdığı eserler hakkında kapsamlı bir bibliyografya çalışması olarak bkz. THOMSON, S.H. 1940: **The Writings of Robert Grosseteste: Bishop of London, 1235-1253**, Cambridge University Press, Cambridge.

yazılmaya devam edilmişlerdir.¹¹

Grosseteste, şiir ya da düzyazı şeklinde kaleme alınabilen *Hexaëmeron*'un Yüksek Ortaçağ'daki en önemli örneklerinden birini sunmuş ve türün kendisinden önce yazılan örneklerinden yoğun bir şekilde yararlanmışır. Eserini, 1235 yılında Lincoln Piskoposu olarak göreve başlamadan önce, özellikle Oxford'daki Fransiskanleri eğittiği ve teolojik problemlere yoğunlaştığı 1229-1235 yılları arasında yazmış olması muhtemeldir. Bu anlamda, esere Grosseteste'nin olgunluk döneminin ilk eserlerinden biri olarak bakılabilir. Eser, *Hexaëmeron* yazı türünün geleneksel yapısına uygun olarak Eski Ahit'in Yaratılış (Genesis) bölümünde, yaratılış süreciyle ilgili olan kısımların hem anlamsal hem de ruhani boyutlarına dikkat çekmek ister. Bunun yanında Grosseteste'nin metinde kullandığı kaynaklardan da anlaşılabilceği üzere ikinci bir amacı daha vardır: Geleneksel Hristiyan düşünürlerinin fikirlerini, kendi dönemindeki düşünsel tartışmalarda destekleyici veri ve bilgi kaynağı olarak kullanabilmek.

Grosseteste, Aristotelesçi metodolojinin bilimsel bakış açısı olarak değer kazandığı 13. yüzyılda, bunun neticesinde de sistematik teolojinin bilimsel bir temele oturtulup oturtulmayacağıyla ilgili kafa karışıklığının yaşandığı bir dönemde, teolojinin dünyevi bilgiyle olan ilişkisini yeniden tanımlamak ihtiyacı hisseder. Bu nedenle, *Hexaëmeron*'un giriş kısmında “her bilim ve her hikmetin ayrı olarak kendi dikkatini yönelttiği bir özü ve konusu” olduğunu vurgulayarak dünyevi bilgi manasında kullandığı *scientia* ve teolojik bilgi olarak gördüğü *sapientia* (hikmet) arasında bir ayrıma gider. Teoloji “en kutsal olan hikmet” niteliğine sahiptir. Bu hikmetin kaynağını ise birlik düşüncesi oluşturur. Birlik düşüncesinden anlaşılması gereken ise İsa'nın, Tanrı'nın oğlu olarak dünyaya gelmesi ve onun öğretisinin tecessümü olan Kurumsal Kilisedir. Bütün bilgelikleri kendi bağrında taşıması nedeniyle de teolojik inceleme bütün her şeyin kendisinden kaynaklı olduğu tanrısal gücü temsil eder.¹²

Grosseteste için “Hikmetin konusu” ancak tam bir inanç ile kavranabilir. Çünkü “hikmete ait olan şeyler bilinebilir olanlara değil, inanılabilir” olanlara aittir.¹³ Dünyevi olana ait olanlar konusunda yapılan inceleme metodolojisi, hâlihazırda var olan, birlik halindeki nesneyi

¹¹ GINTHER, J.R. 2009: 81-82.

¹² GROSSETESTE, R. 1996: **On the Six Days of Creation: A Translation of the Hexaëmeron**, (trans.C.F.J. Martin), Oxford University Press, 47, Oxford.

¹³ GROSSETESTE, R. 1996: 48.

parçalara bölerek açıklamaya ve bilmeye çalıştığı için teolojik olanla farklılık içerir. Teolojinin niteliğini sistemleştirmeye çalıştığı bu girişte Grosseteste'nin, teolojiyle insani kaynaklı bilimler arasında yaptığı ayrım geleneksel Hristiyan ilahiyat anlayışındaki teoloji tanımlamasından çok farklı görülmektedir. Ortaçağ düşünürlerinin ilham kaynağı olan Hristiyan dinbilimci Aziz Augustinus da bu ayrımı yapmaktadır. Augustinus'a göre, "hikmet" ezeli ve ebedi olanı, Plâtoncu anlamıyla daha soyut olanı, "dünyevi bilgi" ise geçici olanı kapsar. Her ikisinin bulunduğu yer ise İsa'nın kendisidir. Hikmet, ezeli ve ebedi olan hakikati temsil ettiği için daha yüksek konumda olmakla beraber, dünyevi bilgi de daha alt düzeyde bir bilgi kaynağı olarak hikmete ulaşmanın bir aracı olabilir.¹⁴

Grosseteste'yi aynı kavramsal çerçeveyi kullanmış olsa da, onu teoloji-dünyevi bilgi farklılığı konusunda özgün kılan şey, dünyevi bilgiyi Aristotelesçi bir metodoloji çerçevesinde kavramasıdır. Bilindiği üzere Aristotelesçi bilgi kuramında nesnelerin bilgisine ulaşmada apaçık hakikatlerin (self-evident truths) kabulüyle işe başlamak gerekir. Örneğin, Aristoteles için doğanın var olduğunu kanıtlamak gayet tutarsız bir çaba olacaktır. Çünkü onun mevcudiyeti kendi içinde apaçık bir hakikat teşkil eder. Bilimlerin konusunu oluşturan şeyler ise apaçık hakikat niteliğine sahip olan, doğada kanıtlanması zaruri olan şeylerdir. Grosseteste, yalnızca inanç ve tanrısal inayitle kavranabilecek "hikmet" ile "dünyevi bilgi" arasında bir ayrımı gerekli görerek teolojinin alanını netleştirmeye çalışmaktadır. Aristoteles'in bilimsel yöntemi doğadaki kanıtlanabilir olgular için geçerli olabilir. Ancak teolojik açıklamayı kuşatamaz ve sınırları vardır. Teolojinin alanına giren yaratılış süreci, yani duyularımızla ve dünyevi bilgimizle bu dünyada var olan şeylerin bir düzen içinde nasıl meydana geldikleri ancak inanç aracılığıyla kavranabilir. Bu, insanların ister eğitilmiş ister eğitimsiz olsun, hepsinin yaratılış düzenini anlamalarını sağlayacak yoldur.¹⁵

Böylesine açık bir ayrım ve mantıksal düzeni şart gören Grosseteste, ilahiyata ilişkin meselelerde bağımsız ve spekülatif çalışmalardan ziyade - yani bilimsel teoloji oluşturma çabaları yerine- teolojinin üzerine inşa edildiği Eski ve Yeni Ahit gibi kutsal metinlere dönülmesini gerekli görür. Teolojinin kutsal metinlerden ayrı düşünülmemeyeceği, teolojinin konusunun ne olduğuna ilişkin tartışmanın ardından gelen bölümde ortaya konmaktadır. Kutsal metinlerin metodolojik olarak incelenmesi konusunda Grosseteste'nin geleneksel Hristiyan yorum geleneğinden ayrıldığı görülmektedir. Eski

¹⁴ DREVER, M. 2013: **Image, Identity and the Forming of Augustinian Soul**, Oxford University Press, 146, Oxford. McEVOY, J. 2000: 126-127.

¹⁵ GROSSETESTE, R.1996: 49.

Ahit'in *Yaratılış* bölümünün yorumuna girişen Grosseteste, Tanrı'nın yaratım sürecini Ortaçağ skolâstik düşüncesinin ilkelerine uygun bir şekilde hiyerarşik bir düzen çerçevesinde sunar. Ortaçağ düşüncesinde hâkim olan düşünceye göre varlıklar, en yüksekte Tanrı'dan hiyerarşinin en alt katmanında yer alan madenlere kadar belirli bir yaratılış düzeni içindedirler.¹⁶ Bu açıklama biçimine sadık kalan Grosseteste'ye göre, değişmez olan bazı olgular, Platon'un idealar dünyası düşüncesini bize hatırlatırcasına, Tanrı'nın zihninde mevcuttur. Bunlar hiyerarşik bir sıra içerisinde meleklerin yaratılması, madde ve formun hiçten yaratılması, duyularla algılanabilen dünyanın meydana getirilmesi şeklinde sınıflandırılır. Mecazi anlamda ise bu düzene, kurtuluşun vesilesi olarak görülen Kurumsal Kilise'nin oluşumu, inanç ve ahlaki ilkeler aracılığıyla insanların manevi tekâmülü de eklenir.¹⁷ Skolâstik düşüncenin temel bakış açısıyla uyum içinde olan insanoğlu, hiyerarşik düzende diğer bütün yaratılanlardan üstün olan konumunu korumaktadır ve yeryüzündeki her şey insanoğlu için yaratılmıştır.¹⁸ Fakat unutulmamalıdır ki, yaratılış süreci kendi içinde bir hiyerarşiye sahip olsa bile, var olan bütün her şeyin yukarıdan aşağıya birliği söz konusudur. Bu birliğin yeryüzünde tamamen ermesini sağlayacak olan da Kurumsal Kilisedir.

Teolojinin hizmetinde olacak doğal gözlem ve incelemeyi kabul eden Grosseteste, *Hexaëmeron* adlı eserinde, bilimsel çalışmalardaki birikimini ortaya koyarak gök cisimleri, su, hareket gibi doğal olgulara teolojik bilgiyle olan ilişkisi içinde ilgi göstermektedir. Eserde, hem dünyevi bilginin nesnesi olarak doğal olguların tasviri hem de Ortaçağ metinlerinde sıklıkla rastlanılan sembolik dil kullanımının birlikteliği de gözlemlenebilir. Bu bir anlamda, doğal olanla ilgilenmeyi gerekli gören Aristotelesçi yöntemle soyut ve sembolik kavramsallaştırmaları merkeze alan Neo-Plâtonizm'in kaynaştırılmasıdır. Bu, aynı zamanda, Aziz Augustinus gibi kutsal metinleri hem lâfzî hem de ruhani ve ahlaki biçimde yorumlayan ve Neo-Platonist yöntemi sıklıkla kullanan Hristiyan düşünce sisteminin kurucu figürlerinin Grosseteste'nin üzerinde etkili olduğunu gösterir.¹⁹ Bu

¹⁶ BARBER, M. 2004: **The Two Cities: Medieval Europe, 1050-1320**, Routledge, 2nd Edition, 375, London.

¹⁷ GROSSETESTE, R.1996: 50.

¹⁸ GROSSETESTE, R.1996: 74-75.

¹⁹ Sembolik anlamların Aziz Augustinus tarafından nasıl kullanıldığına dair şu örnek açıklayıcı olabilir: Augustinus, Nuh Tufanı'nı örnek göstererek Kutsal Kitap'ta bu olayın yer almasının hem tarihsel hem de sembolik anlamı olduğunu söyler. Nuh'un gemisi, bu dünyada Tanrı'nın Krallığı'nı ifade eden Kilise'yi simgeler. AUGUSTINE, S. 2008: **The City of God**, BooksVIII-XVI (trans. Gerald G.Walsh,

geleneği devam ettiren Grosseteste'ye göre, evrendeki her bir doğal nesne, ruhani (spiritual) hakikatin sembolü niteliğine sahiptir. Kutsal Kitap üzerine düşünen ve araştırma yapan kişi, metinde kelimelerle ifade edilen konuların inanç ve ahlaki ilkelerle ilgili başka anlamlara işaret ettiğinin farkında olmalıdır.²⁰ Bu anlamda, Eski ve Yeni Ahit metinleri lâfzî anlamlarının yanı sıra manevi ve ahlaki anlamlara da sahiptir. *Hexaëmeron* da bu konudaki belirgin örnek olarak Kutsal Kitap'taki "gök ve yer" kelimelerinin mecazi anlamda neye karşılık geldiğine ilişkin yorumda görülebilir. "Gök ve Yer" mecazi olarak sırasıyla "muzaffer Kilise" ve "mücadele halinde olan Kilise" anlamlarına gelebilir. Yine başka bir örnek olarak, "Gök" tefekkür halinde yaşayanları simgelerken, "Yer" aktif bir yaşamı tercih edenleri ifade edebilir.²¹

IV. IŞIK, İLAHİ AYDINLANMA VE NEO-PLATONİST YORUM

Hexaëmeron'da "ışık" ve "Aydınlanma" imgelerinin, "İlahi Aydınlanma" boyutuyla sürekli olarak tekrarlanması konumuz açısından dikkati çeken diğer bir husustur. Aristotelesçi doğa tasvirinin aksine, özellikle Neo-Platonist bilgi kuramına işaret eden bu imgeler, Grosseteste'nin düşüncesinde erken dönem Hristiyan düşüncesindeki Neo-Platonist eğilimlerle süreklilik olduğunu ortaya koyar. Grosseteste, tıpkı yukarıda vurgulanan anlam kategorileri ayrımında olduğu gibi Augustinus'u takip eder. Aziz Augustinus, muhtelif eserlerinde ilahi fikirlerle aydınlanma teması üzerinde durur ve eski Yunan düşüncesindeki Plâtoncu Aydınlanma fikrinin neo-Plâtoncu Hristiyan düşüncesi biçiminde ortaya konulması Augustinusçu bir miras olarak görünür. Platon'un duyularla algılanabilir dünyanın ezeli ve ebedi hakikatlerin yansıması olduğu şeklindeki görüşü, Augustinus'da ezeli/ebedi hakikatin Tanrı ile özdeşleştirilmesine dönüşür. Kişinin hakikat bilgisine sahip olabilmesi için Tanrı'dan gelecek "ışık" ve "aydınlanma"ya açık olması gerekir.²² Geleneksel Hristiyan öğretilerinde sürekli vurgulandığı üzere "Tanrı Işıktır ve Onda karanlığa yer yoktur."²³

Grosseteste için lâfzî olarak "ışık", maddi bir gerçekliğe sahiptir.

and Grace Monahan, The Catholic University of American Press, 477-478, Washington D.C.

²⁰ GROSSETESTE, R. 2012: **On the Cessation of the Laws**, (trans.Stephen M.Hildebrand), the Catholic University of America Press, 79, Washington D.C.

²¹ GROSSETESTE, R. 1996: 66-67.

²² BUNIN N. & YU.J.2004: **The Blackwell Dictionary of Western Philosophy**, Blackwell Publishing, 189, Oxford.

²³ GROSSETESTE, R.: 1996, 50.

Işığın Aydınlatma işleviyle fiziksel olarak ortaya çıkan “ışık”, ilahi hakikatin yansıması olarak dünyayı aydınlatır.²⁴ Lâfzî olanın yanında, ahlaki ve ruhani olarak ışık kavramının neyi ifade ettiğini eserinin başka bir yerinde açık bir biçimde ortaya koyar. Dinsel/ruhani anlamıyla ışık, Kurumsal Kilise’de tezahür etmektedir. Ahlaki anlamıyla ise, ışığın güzelliği ve parlaklığı dünyadaki bütün erdemli, iyi hareketleri ve eserleri kapsamaktadır.²⁵ “Aydınlanma” İncil’de belirtildiği üzere “bütün ışıkların babası” olan Tanrı’dan gelen bir lütuftur.²⁶ Grosseteste, ilahi aydınlanma sürecini yaratıcı bir etkinlik şeklinde algılar. Tanrı’yı ve onun yarattığı maddi varlıkların bilgisini tam manasıyla anlayabilmenin yolu, zihnin ruhsal bir aydınlanma sürecinden geçmesine bağlıdır. Bu öyle bir süreçtir ki, kişi bu yolla Tanrı’nın sadece “görünür eserlerini” değil aynı zamanda “Tanrı’ya ait görünmeyen şeylerin” bilgisini de kavramaya başlar.²⁷

V. GROSSETESTE’NİN “ÂLEMİN EZELİLİĞİ” MESELESİNE YAKLAŞIMI

Hexaëmeron’u tam manasıyla bir Ortaçağ teoloji metnine dönüştüren ve 13. Yüzyıl düşünce tarihi incelemelerinde oldukça özgün bir yere oturtan, eserde Grosseteste’nin “âlemin ezeliyeti” sorununa yönelik yaptığı yorumlardır. Hem geleneksel Hristiyan düşüncesinde hem de İslam düşüncesinde sıklıkla gündeme gelen bu konu²⁸ üzerindeki tartışmalarda Grosseteste’nin konumu gelenekçi olarak tanımlanabilir. *Hexaëmeron*’da bahsi geçen meselelerde, üzerinde Neo-Plâtoncu ve Aristotelesçi etkileri çok açık bir biçimde gördüğümüz Grosseteste, burada âlemin ezeli olduğunu iddia eden Aristoteles’in düşüncesini kesin bir dille reddetmektedir. Bu konuda karşı kutupta yer alanların fikirlerini özetleyerek işe başlayan Grosseteste; Platon’un *Timaeus*, Boethius’un *Felsefenin Tesellisi* (The Consolation of Philosophy) gibi klasik metinlere referanslarla meseleyi tartışmaktadır.²⁹ Kitabın yaratılış sürecini tanımlamak için Eski Ahit’e referansla “başlangıçta” ifadesini kullanması doğal olarak bize Grosseteste’nin dünyanın sınırsız bir geçmişe sahip olmadığı fikrinde olduğunu gösterir. Grosseteste’ye göre Musa, Tanrı’dan aldığı vahiyle, bu dünyanın bir başlangıcı olmadığına ilişkin pagan felsefî görüşünü adeta yerle bir etmiştir. Grosseteste, Aristoteles’in *Fizik*, Platon’un da *Timaeus* isimli

²⁴ GROSSETESTE, R.: 1996, 87.

²⁵ GROSSETESTE, R.: 1996, 96-97.

²⁶ GROSSETESTE, R.: 1996, 78.

²⁷ GROSSETESTE, R.: 1996, 278.

²⁸ Bu tartışmalar için kapsayıcı bir eser: SALES, D.C. 1990: **Medieval Discussions of the Eternity of the World**. Brill, Leiden.

²⁹ GROSSETESTE, R.: 1996, 56-57.

eserlerinde dünyanın bir başlangıca sahip olmadığı fikrinde olduklarını görmemizin mümkün olduğunu söyler.³⁰

Bu konuda özellikle, Eski Yunan düşünürlerinden Aristoteles'in meseleyi ele alışı sorun teşkil eder. Çünkü Hristiyan düşüncesini Aristoteles'in düşünceleriyle kaynaştırma fikri Grosseteste gibi 13. yüzyıl düşünürlerinin ana gündem maddelerinden biri niteliğindedir. Aristoteles'in fikirleri arasında, özellikle de zaman, ezililik ve ebedilik gibi konular Hristiyan düşüncesiyle temelli tezatlar içerir ve hem Müslüman hem de Yahudi âlimlerden yapılan çevirilerle Latinceye kazandırılan Aristoteles'in eserleri bu konulardaki tartışmaları alevlendirmiştir.

Örneğin, Grosseteste'nin vurguladığı şekilde Aristoteles, dünyanın bir başlangıcı olmadığı fikri çerçevesinde, *Fizik* adlı eserinde, hareketin başlangıcını mutlak surette açıklamak olanaksızdır, demektedir.³¹ Grosseteste, "âlemin ezililiği" problemi üzerine Platon ve Aristoteles'in düşüncelerini ortaya koyduktan sonra, Ortaçağ düşünce tarihi bağlamında çok ilginç bir noktaya temas etmektedir. Grosseteste'nin kendi yaşadığı çağda kimi Hristiyan düşünürlerin Aristoteles'i aklama çabaları onu rahatsız etmektedir. Grosseteste, dünyanın yaratılmış olduğunu; fakat zamanın başlangıcı olmadığını iddia eden bu düşünürleri eleştirmekten geri durmaz. "Âlemin ezililiği" hususunda eski Hristiyan metinlerine sıklıkla yapılan referanslar belirleyicidir. Eski Ahit bu konuda gayet açıklayıcıdır.

Bu bağlamda, Grosseteste, kendi gelenekçi konumunu iyice gösterdikten sonra, Aristoteles'in "âlemin ezililiği" meselesindeki yaklaşımıyla Katolik inancı kaynaştırma çabalarını sert bir dille eleştirir. Grosseteste'ye göre "bozulmamış Yunanca metinler" yerine "bozulmuş Latince metinlerden" Aristoteles'i anladığını zannedenler büyük bir zaman israfı içindedirler. Aristoteles'i Katolik bir düşünürmüş gibi göstermeye çalışırken aslında kendilerini aldatarak sapkın konumuna düşmektedirler.³² Grosseteste'yi *Hexaëmeron* gibi dünyanın yaratılışıyla ilgili bir sistematik teoloji eserinde bu kadar sert bir üslup kullanmaya sevkeden isimler, kendisi açıkça zikretmese de, muhtemelen 12. yüzyılda Neo-Plâtonculuk, Aristotelesçilik ve Hristiyan teolojisi arasında bir denge oluşturmaya çalışan Thierry Charters (öl.1150) ve William Conches (öl.1154) gibi Fransız düşünürlerdir. Bu düşünürler, Tanrı'nın, dünyanın yaratıcısı olduğunu kabul etmekle birlikte, Tanrı'nın yaratım sürecinden önce zamanın olmadığını ve

³⁰ GROSSETESTE, R.: 1996, 56-57.

³¹ GROSSETESTE, R.: 1996, 56.

³² GROSSETESTE, R.: 1996, 59.

sevgi neticesinde dünyayı yaratan Tanrı'nın, bu süreçten sonra doğadaki değişim ve harekete müdahil olmadıklarını vurguluyorlardı.³³

Grosseteste'ye göre Fransa'nın skolâstik merkezlerinde dillendirilen bu fikirler; çok tehlikeli sonuçlara yol açabilir, birlik düşüncesini ve Tanrı'nın mutlak kudreti gerçeğini yerle bir edebilirdi. Grosseteste, Eski Yunan düşünürlerinin, Tanrı'yı, âlemi ve zamanı yaratmada mutlak kudret sahibi olarak görememelerini "tasavvur"un (imagination) yanlış bir şekilde kullanımına bağlamaktadır.³⁴ Yaratıcının mutlak kudretini algılayamayan Eski Yunan düşünürleri, Tanrı'dan başka ezeli niteliğe sahip varlık olamayacağı gibi basit bir gerçekliği kabulde bile zorlanmaktadırlar. Grosseteste, bu bağlamda, tekrar Eski Ahit'in *Yaratılış* (Genesis) bölümündeki "Başlangıçta" ifadesine dönmeyi gerekli görür. Başlangıçlar çoğul nitelik arz etmezler, yalnızca bir tane başlangıç vardır.³⁵ Bütün varlıkların yoktan var edildiklerini savunan Grosseteste, bu çerçevede, Eski Yunan düşünürlerini eleştirir. Grosseteste, eleştirilerini sıralarken sadece Aristoteles ve Platon ile sınırlı kalmayıp suyun her şeyin temeli olduğunu iddia eden Thales ve her şeyin havadan meydana geldiğini söyleyen Aneximenes gibi daha eski düşünürleri de eleştirir. Her şeyin kökenini ifade eden *principium*, Yunan düşünürlerince Hristiyan düşünürlerin anladığından çok farklı bir bağlamda kullanılmıştır. Grosseteste, Yunan düşünürlerin *principium* kavramını başlangıcı olmayan, başka bir şeyden türemeyen ve diğer başka şeylerin nedeni olan köken olarak anladıklarını belirterek, bunun Tanrı'dan başka bir varlıkla karşılanamayacağını söyler. Eski Ahit'teki başlangıç düşüncesini açıklayabilmek için Aziz Augustinus'un *principium* kavramını kullanmaya başvuran Grosseteste, onun ortaya koyduğu geleneksel Hristiyan anlayışı takip ederek her şeyin bir anda Tanrı'nın ol demesiyle, sayısal bir düzene göre ve oluşun doğal düzeni içinde ortaya çıktığını, göklerin ve yerlerin Tanrı'nın yaratmasıyla birlikte şekillendiğini söyler.³⁶

VI. SONUÇ: GROSSETESTE'NİN GELENEKÇİ TEOLOJİSİ

Grosseteste'nin, *Hexaëmeron* başlıklı eserinde ortaya koyduğu temel düşünceleri tartışmasından sonra eserin Ortaçağ düşünce tarihi araştırmaları açısından bize neleri gösterdiğini ortaya koymak gerekir. İlk olarak, eser Grosseteste'nin teoloji üzerine yazarken kullandığı yöntemin karakteriyle farklı bir yerde durmaktadır. Aristoteles'in doğal gözlemi içeren ampirik

³³ McEVOY, J. 2000: 133.

³⁴ GROSSETESTE, R.: 1996, 59.

³⁵ GROSSETESTE, R.: 1996, 59.

³⁶ GROSSETESTE, R.: 1996, 61-71.

metodolojisini çoğu eserinde kullanan Robert Grosseteste, *Hexaëmeron*'da Aristotelesçi metodolojiyi teolojik açıklamaya katkı sağlayacak ölçüde kullanmayı tercih eder. Aristoteles'in doğal olguları incelemeye dayalı kanıtlama merkezli bilimsel metodolojisi, teolojinin ilahi merkezli niteliğine zarar verebileceğinden, Grosseteste için sistematik teoloji incelemesinde kaçınılması gereken bir unsurdur. Bu zaruret Grosseteste'yi, inançla ve Kutsal Kitap ışığında açıklanması ve tartışılması gereken, spekülative yorumdan bağımsız bir sistematik teoloji tanımına götürmüştür. Bu yönüyle Grosseteste, Paris merkezli spekülative yorumculuğa dayalı teolojik anlayışın karşısında gelenekçi bir tutum takınmıştır. Ancak insanın tanrısal düzenin en güzel göstergesi ve yaratılan en değerli varlık olduğu, bütün yaratılan varlıkların da insanoğlunun hizmetinde olduğu anlayışına dayanarak, insanoğlu ve etrafında olup bitenin gözlemlerle açıklanması gerektiğini ortaya koymuş, Aristotelesçi metodolojiden keskin bir kopuş gerçekleştirmemiştir.

Grosseteste, Kutsal Kitap ve Kutsal Kitap'a referansla yazılan Hristiyan düşüncesi kaynaklarının hem geleneksel Hristiyan bilgeliğinin yorumlanmasında hem de teolojik araştırmaların yapılmasında yol gösterici olması gerektiğine inanır. Bu nedenle, teoloji söz konusu olduğunda, kesin biçimde, Latin Hristiyan dünyasında her zaman bir sorun teşkil eden Eski Yunan düşüncesiyle Hristiyan bilgeliğinin kaynaştırılması çabasının karşısında durmuştur. Aristoteles'ten çeviriler yapan bir düşünür olan Grosseteste, "âlemin ezeliyeti" problemi gibi meseleler gündeme geldiğinde gayet katı bir tutum takınarak Eski Yunan düşünce sisteminin Hristiyan bakış açısıyla olan uyumsuzluğunu dile getirmiştir.

Grosseteste, teolojik problemleri irdelerken gerekli dil bilgisine sahip olduğunun gayet farkındaydı. Hem Kutsal metnin Yunanca versiyonunu hem de Hristiyanlığın kurucu babalarının yazdıklarını orijinal kaynaklarından okuyabilmenin birçok kafa karışıklığına gidereceğini düşünüyordu. *Hexaëmeron*, Grosseteste'nin referanslarından anlaşılacağı gibi onun dilsel hâkimiyetini göstermesi açısından da dikkate değerdir. Model olarak izlenmesi gerektiğini düşündüğü Aziz Basil, Şamlı Johannes (John of Damascus) ve Aziz Augustinus başvurduğu kaynaklardan sadece birkaçıdır. Döneminin birçok düşünürü sadece Latince yazan Avrupalı eski Hristiyan düşünürlerinin eserlerini kullanırken Grosseteste'nin bu referansları kaynak olarak göstermesi onu farklı kılan bir diğer özelliktir.³⁷

³⁷ Grosseteste'nin teolojik çalışmalarda gelenekselci bir tutum olarak Eski Hristiyan büyüklerinin eserlerini kullanması konusunda: LEWIS, N.1997: "**Robert Grosseteste and the Church Fathers**", the Reception of the Church Fathers in the West: From the Carolingians to the Maurists, 2 Volumes, ed, Irena Bacus, Brill,

Hexaëmeron, Grosseteste'nin Kutsal Kitap ve Hristiyan kurucu düşünürlerinin fikirleri üzerinde çok yoğun bir araştırmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Pagan felsefesiyle bir harmonizasyondan ziyade Hristiyan sistematik teolojisinin kurulması amacını güder. Bu, onu geleneksel Katolik bakış açısında değerlendirmeyi gerekli hale getirir. Öte yandan, Eski Yunan düşünürlerini fazlasıyla kullanan ve Aristoteles'ten çeviriler yapan bir düşünür olarak Grosseteste, hem bu yönüyle hem de gözlemi ve ampirik bilgiyi esas aldığı metodolojik bakış açısıyla Ortaçağ'ın yenilikçi düşünürü olarak addedilebilir. *Hexaëmeron*, Grosseteste'nin ikircikli durumunu ortaya koyması ve teolojide gelenekselciliği seçmesi yönleriyle, aslında Ortaçağ düşünce tarihinin içermiş olduğu karmaşık yapıyı gözler önüne sermektedir. Bir düşünürün teolojik ve düşünsel vizyonunu ortaya koymasının yanı sıra, 13. yüzyıl Ortaçağ Avrupa'sındaki düşünsel tartışmaların boyutlarını da bize göstermektedir.

KAYNAKLAR:

- AUGUSTINE, S. 2008: **The City of God**, Books VIII-XVI (trans. Gerald G. Walsh, and Grace Monahan, The Catholic University of American Press, Washington D.C.
- BARBER, M. 2004: **The Two Cities: Medieval Europe, 1050-1320**, Routledge, 2nd Edition, London.
- BUNIN N. & YU.J. 2004: **The Blackwell Dictionary of Western Philosophy**, Blackwell Publishing, Oxford.
- CROMBIE, A.C. 1953: **Robert Grosseteste and the Origins of Experimental Science, 1100-1700**, Oxford University Press, Oxford.
- DREVER, M. 2013: **Image, Identity and the Forming of Augustinian Soul**, Oxford University Press, Oxford.
- ECCLESTON, T. 1951: **De Adventu Fratrum Minorum in Angliam**, ed., Little A.D., Manchester University Press, Manchester.
- GINTHER, J.R. 2009: **The Westminster Handbook to Medieval Theology**, Westminster John Knox Press, Louisville.
- GOERING, J. and MANTELLO, F.A. 1985: "The *Meditaciones* of Robert Grosseteste", The Journal of Theological Studies, Oxford.
- GRANT, E. 2001: **God and Reason in the Middle Ages**, Cambridge University Press, Cambridge.
- GRANT, E. 1996: **The Foundations of Modern Science in the Middle Ages: Their Religious, Institutional and Intellectual Contexts**, Cambridge University Press, Cambridge.
- GROSSETESTE, R. 1996: **On the Six Days of Creation: A Translation of the Hexaëmeron**, (trans.C.F.C. Martin), Oxford University Press, Oxford.
- GROSSETESTE, R. 2012: **On the Cessation of the Laws**, (trans. Stephen

- M.Hildebrand), the Catholic University of America Press, Washington D.C.
- LEWIS, N.1997: “**Robert Grosseteste and the Church Fathers**”, the Reception of the Church Fathers in the West: From the Carolingians to the Maurists, 2 Volumes, ed, Irena Bacus, Brill, Leiden.
- LUSCOMBE, D.1997: **Medieval Thought**, Oxford University Press, Oxford.
- McEVOY, J. 2000: Robert Grosseteste, **Oxford University Press, Oxford.**
- PARIS, M. 1872-83: **Monachi Sancti Albani, Chronica Majora**, 7 vol, ed, Luard, H.R., Longman, London.
- SALES, D.C. 1990: **Medieval Discussions of the Eternity of the World**. Brill, Leiden.
- SOUTHERN, R.W.: 1992. **Robert Grosseteste: The Growth of an English Mind in Medieval Europe**, Oxford University Press, 2nd Edition, Oxford.
- THOMSON, S.H. 1940: **The Writings of Robert Grosseteste: Bishop of London, 1235-1253**, Cambridge University Press, Cambridge.